

Anca BRĂTULEANU. Portrete domnești în colecții străine. Portraits of Romanian Princes in Foreign Collections. București: Editura Institutului Cultural Român, 2011, 80 p.

Anca Brătuleanu, arhitect, profesor de „Istoria și Teoria Arhitecturii” la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București, membru în comisii naționale și internaționale de profil, a publicat numeroase studii și articole și este autoarea volumelor *Curți domnești și boierești în România. Valahia veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea = Romanian Princely and Nobiliary Courts. The 17th-18th century Walachia* (1997), *Movileștii: istorie și spiritualitate românească* (coautor, 2006), *Arhiva Alexandru Tzigara-Samurcaș = The Alexandru Tzigara-Samurcas Archive* (coordonator, 2009).

*

Limitându-se la o singură epocă explicată în cuvântul înainte, *Genealogie și imagine. Ieremia Movilă, Vasile Lupu și familiile lor*, Anca Brătuleanu a realizat un fel de „arbore genealogic ilustrat” al familiei lui Ieremia Movilă și un altul, în legătură strânsă cu primul, al familiei lui Vasile Lupu. Singurul portret în ulei al voievodului Movilă se află la Kiev, cele mai numeroase portrete care s-au păstrat până astăzi aparținând Mariei, fiica lui Vasile Lupu, și care se află la Muzeul Național din Varșovia și la Muzeul de Istorie și Arheologie din Grodno (Belarus).

Studiul pornește de la portretele celor doi voievozi și ale fiicelor lor, căsătorite cu nobili din afara granițelor Moldovei, care (...) „au fost descoperite pe parcursul unor cercetări începute din dorința de a elucida ceea ce am numit *fenomenul Golia*, cu alte cuvinte, o investigație destinată să explice prezența în cadrul Mănăstirii Golia din Iași a unei biserici care, deși păstrează caracteristicile planimetric-spațiale specifice lăcașelor de cult moldovenești, este îmbrăcată într-o *haină* purtând pecetea influențelor asimilate din arhitectura Poloniei epocii”. (Anca Brătuleanu)

O parte din portrete au fost făcute cunoscute publicului în perioada interbelică prin cercetările întreprinse de Nicolae Iorga și de alți istorici, însă multe sunt văzute întâia oară de publicul larg. Portretele respective, descoperite în muzee din Polonia, Ucraina, Belarus și Rusia, ilustrează relațiile existente între domnii moldoveni și Polonia acelor vremuri, dar și poziția acestor personaje în afara frontierelor moldave. Albumul se înscrie în direcția deschisă de Gh.Asachi, cel care își îndemna emulii să alcătuiască „tabele istorice” reprezentative pentru civilizația românească.

Portretele albumului sunt grupate potrivit schemei unui arbore genealogic și sunt însoțite de povestea, pe scurt, a celor pe care le înfățișează. Au rezultat astfel doi „arbori genealogici ilustrați”, unul al familiei lui Ieremia Movilă și un altul, în directă legătură cu primul, al familiei lui Vasile Lupu, incomplete, deoarece nu toți au fost reprezentați sau datorită dispariției unora dintre portretele a căror existență este cunoscută. De asemenea, în cadrul fiecărui arbore genealogic sunt alăturate toate portretele cunoscute ale aceleiași persoane (chiar dacă datează din epoci istorice diferite) și sunt prezentate cele încă

necunoscute sau publicate (la dimensiuni cât mai mari) însoțite de comentarii interesante sau lămuritoare pentru imagine sau persoana reprezentată.

Cele mai numeroase reprezentări sunt, în mod evident, cele ale lui Ieremia Movilă, personajul principal, ilustrări foarte deosebite, reflectare a civilizației și culturii moldovene din epoca Movileștilor, aflate la confluența dintre Orient și Europa Centrală. Sunt prezentate imaginea domnitorului figurată pe acoperământul de mormânt, reprezentare care a avut ca sursă de inspirație tabloul votiv din biserica Mănăstiri Sucevița, și un portret de șevalet descoperit recent în colecția Muzeului Național de Istorie din Kiev (sfârșit sec. XVII – început sec. XVIII), Ieremia fiind perceput diferit de către cele două civilizații din care face parte. De asemenea, modul în care este privit de lumea românească a epocii sale este ilustrat de miniatura aflată în Tetraevanghelul dăruit Mănăstirii Sucevița, în perspectivă poloneză fiind reprezentat de către Jan Zamoyski în 1600, imagine care îl situează într-o zonă a interferențelor culturale care caracterizează lumea moldovenească în jurul anului 1600.

Notorietatea poloneză a domnului Moldovei se datorează și căsătoriilor contractate de fiicele sale. Prima, Raina (Regina) Movilă Wiśniowiecki (1588-1619), căsătorită în 1603 cu prințul Michal Wiśniowiecki, „stăraștoaie de Owruc, castelană de Kiev” (Andrei Pippidi), care întemeiează pe moșia ei o tipografie chirilică, unde apare „Evanghelia învățătoare”, carte ortodoxă. Drept urmare, acesta este reprezentată cu o carte în mână, într-un portret ce figurează în inventarul Muzeului Național de Istorie din Kiev. Cea de-a doua fiică, Maria Movilă Potocka (1591-1648), căsătorită cu Stefan Potocki și apoi cu Nicolas Firlej, este reprezentată în două portrete, primul, executat în sec. XVIII-XIX și care se găsește la Lviv, cel de-al doilea, publicat pentru prima dată în România de Nicolae Iorga în 1924. Cea mai mică dintre fiicele lui Ieremia Movilă, Anna, căsătorită succesiv cu patru nobili polonezi (consemnați pe spatele portretului care o înfățișează) rămâne menționată în documente ca Anna Mohylanka. Privite împreună, portretele de șevalet ale celor trei fiice sugerează felul în care ele s-au integrat în lumea și rangul social în care au intrat prin căsătorie, ele *pozând* unor pictori, gest atipic culturii din care provin. Istoriile lor personale sunt întregite de imaginile pictate.

Domnul Moldovei, Simion Movilă (? – 1607) și fiul său, Petru Movilă (1596-1647), nu par să fi fost interesați de artiștii timpului, dintre ei doar Mitropolitul Kievului, Petru Movilă, beneficiind de câteva portrete, în calitate și nu datorită relațiilor sale de familie. Portretul redat a fost publicat pentru prima dată în România de către Waldemar Deluga (1994).

Trei portrete fac legătura dintre cele două familii domnești, cel mai semnificativ fiind „portretul dublu” ce le înfățișează pe cele două soții ale lui Janusz Radziwill (1612-1655), „mare duce de Duno, de Birza și Dubinki, principe al Sfântului Imperiu Roman, palatin de Vilno”: Katarzyna (1617-1642), nepoata lui Ieremia Movila, fiica Mariei (Movilă) Potocka cu care Janusz se căsătorește în 1638, și Maria

(1625-1661), fiica lui Vasile Lupu, cea de-a doua soție a lui Janusz, căsătorie oficiată de Petru Movilă în 1645.

Cele două fiice ale lui Vasile Lupu, Maria și Ruxandra, stabilite în străinătate în urma căsătoriilor lor, au beneficiat de relativ numeroase reprezentări. Maria (Lupu) Radziwill este cea căreia i s-au păstrat cele mai multe portrete, păstrate la Varșovia, Lvov sau Grodno (Belarus), dar și în România: o gravură în colecția Barbu Slătineanu sau unul donat, în 1888, Academiei Române de către D.A. Sturdza. Cea de-a doua fiică, Ruxandra (Lupu) Hmelnicki, căsătorită cu Timuș Hmelnicki, este reprezentată într-un portret ce poate fi atribuit pictorului olandez Abraham van Westervelt (1652), aflat la Muzeul Național de Istorie din Lviv.

Existența acestor portrete constituie unul dintre argumentele care susțin locul și rolul pe care l-au avut familiile lui Ieremia Movilă și Vasile Lupu în orientarea culturii românești către cea a Europei centrale și occidentale, din vremea respectivă. Aproape toți cei portretizați ajută cu bani și dani la ridicarea și întreținerea celei de-a doua construcții a bisericii ortodoxe din Lvov, fiind conștienți de asemănarea dintre înfățișarea și spațialitatea acestei biserici cu cele ale altor clădiri de cult catolice ale epocii, pe care le consideră ca reprezentând o posibilă expresie a ortodoxiei. Insistența cu care Anca Brătuleanu a găsit și reprodus aceste portrete este aceea că, împreună cu alte fapte de cultură, ele pun în altă lumină noua orientare arhitecturală reprezentată de biserica Mănăstirii Golia, comandată de chiar unul dintre cei portretizați – Vasile Lupu.